

FİLM ÇALIŞMALARINDA DİJİTAL GÖZETİMİN DUYGUSAL YAKLAŞIM ANALİZİ

Selin YILMAZ¹, Deniz YENGİN²

¹*İstanbul Aydın Üniversitesi, (Türkiye)*

selinyilmaz3@stu.aydin.edu.tr

https://orcid.org/0000-0003-2967-0684

²*İstanbul Aydın Üniversitesi, (Türkiye)*

denizyengin@aydin.edu.tr

https://orcid.org/0000-0002-6846-0770

Öz

İnsan sosyal bir varlıktır. Sosyal bir varlık olan insan yaşamını sürdürmek için diğer insanlarla iletişim kurmaya, duygu, düşünce, inanç ve ideolojilerini aktarmaya ihtiyaç duymaktadır. İnsan eliyle yapılan makineler insan yapımı olmakla birlikte herhangi bir duyguya sahip değildir. Ancak yapay zekanın gelişimi insanlara makinelerinde düşünebildiğini, duyguları olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi makine ile insan arasındaki ilişkinin önemini ortaya çıkarmaktadır. İnsanlar makineyi/robotu sesli komut ya da el – yüz – göz taramalarıyla kontrol edebilmektedir. Makinenin hafızasına işlenen veri diğer algoritmalarla anlamlandırılarak, bireyin ihtiyaç duyduğu bilgiyi anında verebilmektedir. Bireyin verdiği tepkiyi işleyen makine, kendisi ve birey için kimi zaman koruyucu, kimi zaman bir gölge olabilmektedir. Makine bireyi tanıyarak hem tehlikeli hem de faydalı bir araca dönüşebilmektedir. Makine işlediği verileri saklayıp, depolamakta ve kayıt altına almaktadır. Veriler makine tarafından örülen güvenlik duvarıyla korunmaktadır. Ancak bu verilerin ele geçirilmesi durumunda içerden ve dışardan gözetim kaçınılmazdır. Günümüzde İletişimin ekolojisi açısından yeni medya araçları iletişimin sürekliliğini sağlamakta ve bireyin sosyalleşmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca kullanılan makineler bireyin yaşamına zaman - mekanüstü hız kazandırmaktadır. Bu çalışmada makinenin karakter yapıları incelenerek, dijital gözetim açısından önemi ortaya çıkarılmaktadır. Amaç, makinenin yapay zeka kavramıyla birey için koruyucu, gölge, arkadaş olabileceği gibi tehlikeli olabileceğini ortaya koyarak, dijital gözetim açısından değerlendirmektir. Bu çalışmada makinenin duygusal zekası ve dijital gözetim kavramı içerik analizi yöntemiyle göstergebilim tekniği kullanılarak incelenecektir. Araştırmada rastgele seçilen 5 farklı Hollywood filminde (Ex Machina, I Robot, Bicentennial Man, Transcendence, Eagle Eye) yer alan makine/robot Jung'un karakter analizine göre incelenerek, makinenin duygusal yönü ve Barthes'ın temel karşıtlıklarından yararlanarak insan ve makinenin farklı yönleri belirtilecektir. Bu filmlerde makinenin formları farklı olup, koruyucu, gölge karakterlere sahip olmaları dikkat çekmektedir. Makine duygularıyla hareket ederek tehlikeli bir hal almaktadır. Bunun sonucunda makinenin/robotun verilere göre tepki verdiği ve dijital gözetim açısından önemli bir yöne sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü makine yapay zekanın gücüyle sürekli gelişmektedir. Bu gelişim diğer araçlara erişimini kolaylaştırmakta ve dijital gözetim yapmasını kolaylaştırmaktadır. Eagle eye filminde makine şehirdeki bütün kamera sistemlerini kullanarak dijital gözetim yapabilmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Yapay Zeka, Dijital Gözetim, Göstergebilim, Film Çalışmaları, Duygusal Yaklaşım*

ANALYSIS OF EMOTIONAL APPROACH OF DIGITAL SURVEILLANCE IN FILM STUDIES

Abstract

Human is a social entity. As a social entity, human beings need to communicate with other people and convey their feelings, thoughts, beliefs and ideologies in order to survive. Man-made machines do not have any feelings, although they are man-made. However, the development of artificial intelligence is trying to explain to people that they can think in their machines and have emotions. The development of new communication technologies reveals the importance of the relationship between machine and human. People can control the machine / robot with voice commands or hand-face-eye scans. The data processed in the memory of the machine can be interpreted with other algorithms and instantly give the information that the individual needs. The machine that processes the reaction of the individual can sometimes be a protective and sometimes a shadow for herself/himself and the individual. By recognizing the individual, the machine can turn into a dangerous and useful tool. Makine işlediği verileri saklayıp, depolamakta ve kayıt altına almaktadır. The data is protected by a machine-built firewall. However, if these data are captured, internal and external surveillance is inevitable. Nowadays, in terms of the ecology of communication, new media tools ensure the continuity of communication and facilitate the individual's socialization. In addition, the machines used add speed to the life of the individual over time and space. In this study, the character structures of the machine are examined and its importance in terms of digital surveillance is revealed. The aim is to evaluate the machine in terms of digital surveillance by revealing that the machine can be protective, shadow, friend or dangerous for the individual with the concept of artificial intelligence. In this study, the emotional intelligence of the machine and the concept of digital surveillance will be analyzed using content analysis method and semiotics technique. In the research, the machine / robot in 5 randomly selected Hollywood movies (Ex Machina, I Robot, Bicentennial Man, Transcendence, Eagle Eye) will be examined according to the character analysis of Jung, and the different aspects of the human and machine will be determined by making use of the emotional side of the machine and the basic oppositions of Barthes. In these films, the forms of the machine are different and it is noteworthy that they have protective and shadow characters. The machine becomes dangerous by acting with its emotions. As a result, it has been revealed that the machine / robot reacts according to the data and has an important aspect in terms of digital surveillance. Because the machine is constantly evolving with the power of artificial intelligence. This development makes it easier to access other tools and facilitate digital surveillance. In the eagle eye film, the machine can make digital surveillance using all the camera systems in the city.

Keywords: *Artificial Intelligence, Digital Surveillance, Semiotics, Film Studies, Emotional Approach*

Giriş

Teknik bir şey etmenin bilgisidir. Teknoloji ise bilginin toplumsallaşması ve anlamlandırılması anlamına gelmektedir (Yengin & others, 2018: 377). McLuhan'ın "Global Köy" kavramıyla dünyanın tek bir küresel kültür altında toplandığını ifade etmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi sosyo-ekonomik, politik, kültürel, askeri alanlarda zaman – mekanüstü bir nitelik kazandırmakla birlikte maliyet açısından da tasarruf sağlamaktadır. İlk çağlarda taş, tablet kazınan, kaydedilen bilgiler daha sonra antik Mısır'da kullanılan papirüslere işlenmektedir. Yazının ve matbaanın gelişimi ise bilginin saklanması, depolanmasını kolaylaştırmaktadır. Her kayıt iktidar sisteminin hakim olduğu gözetim pratiklerinin bir parçasıdır. Orwell'in 1984 romanında CCTV (Closed-Circuit Television) kapalı devre televizyonlar tarafından izlenen birey, günümüzde gönüllü olarak takip edilmek, izlenmek istemektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi bireylerin gözetim pratiklerine bakış açısını değiştirmektedir. Güvenlik mobese kameraları, avm kameraları metropollerde yaşayan bireylere zaman zaman koruma duygusu vermektedir. Bireyler korkularını unutup rahatlıkla yürüyebilmekte, alışveriş yapabilmektedir. Birey gelişen teknolojiye bağlı olarak görünürlüğü seçmektedir. Panoptikon sisteminde yer alan disiplin, ıslah etme unsurları süperpanoptikon kavramı dijital toplumun gözetlenmesini içermektedir. Bu sistemde kimlik tanımları, hastane, banka kayıtları big datada yer almaktadır. Sinoptikon ise kitle iletişim araçları yoluyla çoğun azı izlediği sistemdir. Omniptikon ise sosyal mecralar üzerinden yapılan gözetim türüdür. Rızaya dayalıdır, herhangi bir zorlama yoktur. Herkes herkesi izler. Gözetim pratiklerinin gelişimi iktidarı görünmez kılmaktadır. Görünmeyen iktidar sistemleri bireyleri big datada yer alan verilerle gözetleyebilmekte ve denetleyebilmektedir.

Gelişen teknolojiler yapay zeka kavramıyla birlikte daha da zenginleşmektedir. McLuhan'a göre teknoloji çağında pek çok farklı işlem yer almaktadır. Makinenin programlanmasıyla birlikte her bir işlem kendi içinde ayrı işlevlere sahip olmasına rağmen birleşebilmektedir (Oskay, 2017: 280). Yapay zekayla her algoritmalar kendi içerisinde yeni sonuçlar üretebilmektedir. Yapay zeka bireyin hayatını kolaylaştıracak hız, zaman ve mekanüstü özelliğe sahiptir. Ayrıca yapay zeka makineleri ya da robotları gözetim pratikleri yönünde önemli bir yere sahiptir. Makine

ya da robotun yüz, ses tarama, komutlara yanıt verme, lokasyon bildirme vb. birçok özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerle birlikte bırakılan dijital izler big datada yer almaktadır.

Çalışmada dijital gözetim yönüyle 5 adet (Ex Machina, I Robot, Bicentennial Man, Transcendence, Eagle Eye) film incelenecektir. Bu filmler robot ve makinelerin farklı formda olmaları yönüyle seçilmektedir. Filmdeki karakterler Jung'un arketiplerine göre içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Amaç makine/robotun öz farkındalığı olmadığı ve insan yaratımı olduğu için böyle bir güce sahip olamayacağını ifade etmektir. Ayrıca dijital gözetim yönüyle görünmeyen iktidar sistemlerine bilgi akışının kesintisiz verildiğidir.

DÜŞÜNEN MAKİNE KURAMI

Yeni İletişim teknolojileri sürekli gelişmekte ve toplumları şekillendirmeye devam etmektedir. 17. yüzyılda ve 19. yüzyılda varolan mekanik hesaplayıcılar, 1834 yılında Charles Babbage tarafından programlanabilir şekilde tasarlanmıştır (Kasparov, 2020: 39). Theodore Simon ile birlikte IQ testini yaratan Alfred Binet 1892 yılında “*Matematik Dehaları ve İnsan Hesap Makineleri*” araştırmasında satranç oyuncularını inceleyerek, zihinsel performansları üzerine çalışmıştır. Ona göre “*İnsan iyi bir oyuncu olur ama mükemmel bir oyuncu olarak doğar*” (Kasparov, 2020: 93). Binet insan beyninin mükemmel olduğunu ve kendini geliştirdikçe daha üstün bir zihinsel performansa sahip olabileceğini ifade etmektedir.

Alan Turing “makinelere düşünebilir mi?” tartışmasından önce “Bütün sayılar hesaplanabilir mi? tartışmasını ortaya atmaktadır. Ona göre sayılar tanımlanabilir ancak yine de hesaplanamayan sayılarda bulunmaktadır. Turing, ondalık sayılar makine tarafından yazılırken aynı zamanda hesaplanabilir olmalıdır (Gleick, 2014: 187). Gödel'in kodlama sistemini kullanan Turing zihninde dijital bilgisayarı tasarlayarak, sembollerin ve algoritmaların makineler tarafından da çözümlenebileceğini düşünmektedir. Ancak algoritmalar kendi içinde çözümlenebilir. Turing savaş zamanı Bombe adı verilen makineyi üretirken, makineye enformasyon yüklemektedir. Bunun sonucunda gelen askeri mesajların deşifre edilmesini sağlamaktadır (Gleick, 2014: 190-193). Makine henüz kavramsal bir yapı içerisindeyken Turing öncelikle sayı ve sembollerini içeren daktiloyu kullanmaktadır. Böylece makinenin oluşumu için gerekli araçları tespit etmektedir. Turing makineyi tasarlarken üç özellik ortaya çıkmaktadır. Makine depolayabilme, işlemleri yürütme ve kontrol etme niteliğine sahip olmalıdır. Beyin düşünce ve bilinci uyaran sinir uçlarından oluşmaktadır (Bağlar, 2020: 12). Turing bu düşünceyle makinesini geliştirmektedir. Turing'in 1950 yılında geliştirdiği “Turing Makinesi” adını verdiği makine “*makinelere insan gibi düşünebildiği*” savını kanıtlamaktadır. Turing testinde bir hakem tarafından bir insan ve makineye sorular sorulmaktadır. Hakem hangi yanıtın bilgisayardan geldiğini tahmin edemediği zaman oyunun galibi bilgisayar olmaktadır (Barrat, 2020: 77). 1990 yılında IBM tarafından geliştirilen “Deep Blue” satranç ustası G. Kasparov'u yenmektedir (Saygılı: 2020: 14). Makine hiçbir zaman insan gibi düşünüp, karar veremez. Çünkü makinenin duyguları yoktur. Ancak duygular ve tepkiler derin öğrenme ve pekiştirmeli öğrenme tekniğiyle makineye öğretilmektedir. İtalya'nın Cenova şehrinde Apenin Dağlarının vadisinde bulunan Istituto Italiano di Tecnologia (IIT) araştırma merkezinde geliştirilen robot ICub emekleyebilmekte, konuşabilmekte ve yürüyebilmektedir. ICub parmak uçlarındaki sensörler sayesinde nesnelere tanımlayabilmektedir. Ayrıca göğüs kafesinde ve kollarında 4000'e yakın sensör bulunmaktadır. Bununla birlikte ICub yüzünde 6 farklı duyu barındırabilmektedir. ICub derin öğrenme sistemine sahip bir robottur. Nesnelere tanımlayabilmekte ve sınıflandırabilmektedir. ICub raflarda bulunan ya da uzağında olan nesnelere ulaşamadığında yardım isteyebilmektedir. ICub okşandığı zaman hoşuna gittiğini ifade edebilmektedir (Eberl, 2019: 76-82). ICub anasınına giden bir çocuk gibi öğrenim görmektedir.

ENIAC 25 metre boyutunda ve 30 ton ağırlığında bir makine olup, on basamaklı 20 kadar sayıyı çarpabilmekte ve depolayabilmektedir. Weiner, makineler üretildikçe makinelerin yalnızca üreticileri değil, toplumu ve yöneticileri yönetebileceğini düşünmektedir. Weiner insan beyninin değersizleşebileceğini ve makinenin insanları yönetebileceğini, yönlendirebileceğini düşünmektedir (Gleick, 2014: 215-216). Sanayileşmeyle başlayan fabrikalaşma, insan gücünü değersizleştirirken, Weiner makinenin insan beynini değersiz hale getireceğinden endişelenmektedir. Shannon'ın makinesi ise 25 kareden oluşmakta, etrafına ve aralarına bölmeler yerleştirilerek, farklı konfigürasyonlar oluşturabilmektedir. Makineye Shannon'ın faresi adı verilmektedir. Shannon makineyi çalıştırdığında içerisinde yer alan mil deneme – yanılma yoluyla yolunu bulabilmektedir. İkinci denemede makine ilk konfigürasyonu öğrenmiş olup, hatasız bir şekilde labirentin çıkışı bulabilmektedir (Gleick, 2014: 224-225). Ancak makinenin hala bir kusuru vardır. Makinede yer alan mil başlangıç noktasına dönmemektedir.

Yapay zeka, insan zekası gerektiren görevlerin bilgisayar sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilmesi teorisidir (Mohammed, 2019: 3). Yapay zeka, yazılımlar arası algoritmaların birbiriyle ilişki kurarak, benzer algoritmaları anlamlandırması, yeni bir sonuca ulaşması ve karar vermesi anlamına gelmektedir. Yapay duygusal zeka ya da duygusal yapay zeka duyu algılama olarak bilinmektedir. Duygusal yapay zeka dijital asistanlar, sohbet botları, bilgisayar destekli eğitim, nöropazarlama gibi bilgisayar – insan tabanlı sistemlerde yer almaktadır (Ayata, 2019: 22). Duygusal yapay zeka insanların duyu, düşüncelerini tanımlamakta ve bireylere bu tanımlamalara göre öneri sunmaktadır.

Yapay zeka sistemleri fiziksel ve sanal ortamlardan veri toplayabilmekte, verileri işlemekte, sonuç ve çözüm üretmektedir (TBD Raporu, 2020). Yapay zeka sistemleri bireylerin gündelik yaşamlarına kolaylık sunmaya

çalışmaktadır. Ayrıca yapay zeka sistemleri sosyo-kültürel, ekonomik, politik, tıp ve askeri alanlarda da kullanılmaktadır. Apple tarafından geliştirilen SIRI sesli komutlara yanıt vermektedir. Bireyin ses dalgaları cihaza tanımlanmakta ve makinenin bireyi tanımlamasını ve komutlara yanıt vermesini sağlamaktadır. Tıp alanında kullanılan protezler bireylerin sinir sistemleriyle birleştirilerek, bireye kolaylık sağlamaktadır. Askeri alanda konum, hedef bulma gibi özellikler cihazlara tanımlanmakta ve algoritmalar aracılığıyla sonuca ulaşılması amacıyla kullanılmaktadır. Düşünen makine kuramında makine programlanarak bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmektedir. Makine öğretilen bilgiyi derinlemesine işlemeyerek (derin öğrenme), algoritmalar aracılığıyla yeni sonuçlara ulaşabilmektedir. Kısacası makine insanlar tarafından yüklenen verileri daha hızlı bir şekilde diğer verilerle anlamlandırarak sonuca ulaşır.

DİJİTAL GÖZETİMDE MAKİNELER

Küreselleşen dünyada iktidar sistemleri bireylere küresel ağlar sayesinde ulaşabilmektedir. Küresel ağlar iktidar sistemlerinin toplulukları, bireyleri görünmeden gözetleyebilmekte, yönlendirebilmekte ve kontrol edebilmektedir (Castells, 2008: 540). Orwell'ın 1984 romanında yer aldığı gibi iktidarın gözetimi ön planda değildir. Aksine bireyler gönüllü takip edilmek istemekte, sosyal mecralarda konum paylaşmaktadır.

Panoptikon

Samuel Bentham ve Jeremy Bentham'ın tasarlamış olduğu panoptikon, ilk olarak, Samuel Bentham tarafından Rusya'nın Cricheff kentinde kullanılmaktadır. Cricheff malikanesi Karadeniz donanmasına destek olmaktadır. İçerisinde cam, deri, çelik vb. endüstriyel ürünler imal edilmektedir. 1786 yılında ağabeyi Samuel'in yanına bırakan Jeremy Bentham panoptikon fikrinden etkilenerek, islahi yapıya uygulanabileceğini düşünmektedir (Çoban&Özarslan, 2008: 78). Jeremy Bentham panoptikon sistemiyle insani koşulların iyileştirilmesi ve mahkumların ıslah edilmesi konusunu önemsemektedir.

Panoptikon ya da diğer adıyla gözetim-evi, merkezi bir gözetleme kulesi olan ve etrafında hücreler yer alan sistemdir. Gardiyanlar aynı anda tüm mahkumları denetleyebildiği ve gözetleyebildiği dairesel bir yapıdır. Foucault ise panoptikonun iktidarın gözetimi olarak görmektedir. Ona göre panoptikonun kapatmak, ışıktan yoksun bırakma ve saklamak özellikleri bulunmaktadır (Foucault vd. 2005: 133). Foucault'ya göre bu bir aldatmacadır. Çünkü mahkumlar gardiyanları göremeseler de sürekli izlendiklerinin farkındadır. Günümüzde Covid-19 salgını nedeniyle ülkeler toplumun sağlık verilerine ulaşmak için çeşitli uygulama ve sistemler kullanmaktadır. Örneğin Türkiye'de kullanılan e-devlet sistemiyle bireyin ve yakın çevresinin kimlik ve ikamet bilgilerine ve bireyin kişisel sağlık verilerine ulaşılabilir. Özellikle Covid-19 ile geliştirilen "Hayat Eve Sığar" uygulaması ile bireylerin covid olup olmadığı, hangi bölgelerde hastalık riskinin yüksek olduğu gibi bilgileri içermektedir. Foucault'nun biyo-politikasında yer aldığı gibi toplumun sağlığına müdahale etmek iktidarın meşru gücüdür (Keshet, 2020: 2). Çünkü iktidar sistemleri toplumun refah ve sağlığı için çalışmaktadır.

Süperpanoptikon, Sinoptikon ve Omniptikon

David Lyon tarafından geliştirilen süperpanoptikon kavramı bilgisayarlardaki verilerin gözetlenip denetlenmesi anlamına gelmektedir (Öztürk, 2013: 138). Bireylerin doldurmuş olduğu formlar, sağlık kayıtları, seyahat kayıtları, kimlik kartları, çipler vb. tarafından veri tabanlarında yer alan bilgilerin denetlenip gözetlenmesidir. Süperpanoptikonda veriler tanımlanmakta, sınıflandırılmakta ve değerlendirilmektedir (Öztürk, 2013: 140). Veri tabanlarındaki bilgiler kişi, kurum, iktidar sistemleri vb. tarafından kontrol edilebilmektedir. İşlenen verileri bireylerin ihtiyacına göre tanımlanarak, kategorize edilir ve daha sonra değerlendirilir. Örneğin, polis tarafından aranan birinin ne tür biri olduğu sınıflandırılarak, geçmiş bilgilerine göre değerlendirilir. Kurum ve markaların müşterilerini sınıflandırarak, onları kampanya vb. durumlardan haberdar etmesi bir başka örnektir. Hatta bu müşteriler mağazanın yakınında ya da mağazadaysa anlık olarak telefonlarına bildirim ve mail gelmektedir. Thomas Mathiesen tarafından geliştirilen sinoptikon kavramı çoğun azı izlediği bir sistemdir. Baskı ya da zorlama yoktur. Mathiesen Panoptikonu disiplin etme, sinoptikonu ise iktidar sistemlerinin bireylerin günlük hayatını inşa etmesi olarak görmektedir. (Akdağ, 2015: 103). Bu gösteride bireyler de gözetlenmek, bilinmek istemektedir. Bireylerin kitle iletişim araçları tarafını izlemesi ve dinlemesidir. Kitle iletişim araçları tarafında yayılan bilgiler bireylerin günlük yaşamının bir parçasını oluşturmaktadır. Omniptikon kavramı ilk kez Jeffrey Rosen tarafından kullanılarak, gözetim pratiklerinin gönüllü gözetime dönüştüğünü ifade etmektedir (Bitirim Okmeydan, 2017: 61). Herkesin herkesi gözetlediği sistemdir. Sosyal medyada rızaya dayalı herkesin herkesi gözetlediği bu sistemde gönüllü ifşa söz konusudur. Bireyler izlenmeyi, görülmeyi, gözetlenmeyi ve takip edilmeyi istemektedir. Rızaya dayalı gözetim sistemi sanal oyunlarda yaratılan kimliklerle karşımıza çıkmaktadır. Sanal gerçeklik kavramı bireylere gerçeklik hissi veren, bilgisayarlar tarafından oluşturulan üç boyutlu bir simülasyon modelidir (Yengin ve Bayrak, 2019: 295). Bireyler oluşturdukları profillerle çeşitli birçok dijital iz bırakmaktadır. Dolayısıyla üretilen sahte profiller simülasyon evreninde yer alan verilere göre anında ayrıştırılabilmekte ve bireyin gerçekte kim olduğu anlaşılabilir.

Katoptikon

Katoptikon gözetleyicileri ortadan kaldırır. Bireylerin herkesle iletişim kurmasına imkan sağlamaktadır. Konum verileri gibi özellikleri kaydederek bireylerin bilgilerinin büyük veride yer almasını depolanmasını sağlamaktadır (Hülür ve Yaşın, 2016: 185). Katoptikon ile gözetim daha esnek, akışkan bir hal almaktadır.

Katoptikon'un üç temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar (Hülür ve Yaşın, 2016: 193);

- a. Şeffaf Toplum,
- b. Toplumsal gözetim eşitliği: herkes herkesi izleyebilir, kontrol edebilir,
- c. İletişim-Etkileşim,

Katoptikon, toplumun kendi içerisinde bireylerin birbirlerini izlemesi, takip etmesiyle oluşmaktadır. Sosyal mecralarda takip etme, beğenme, iletişim kurma vb. özellikleri barındırmaktadır. İnteraktif bir iletişim söz konusudur. Öte yandan hastane, havaalanı vb. yerlerde kimlik, uçuş, tıbbi kayıtlar yer almaktadır. Büyük veride yer alan bu kayıtlar kimi zaman hayat kurtarıcı, kimi zaman bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu bilgilerin v e verilerin zaman – mekanüstü yayılması siber zorbalığı neden olabilmektedir (Anamur ve Topsakal 2019: 55). Alttan gözetim gözetleyicileri ortadan kaldırır, gerektiğinde kendi kamuoyunu yaratır. Çünkü bu toplum yapısı şeffaf ve daha esnek bir yapıya sahiptir. Örneğin; ABD polisinin ırkçılık eylemleri ve uyguladıkları şiddetin görüntüleri toplum tarafından ifşa edilebilmektedir. Alttan gözetim sistemiyle toplum iktidar sistemlerini, yargı mercilerini gözetleyebilmektedir. Gözetim pratikleri incelendiğinde Rusya'da (System for Operative Investigative Activities) adlı Operasyonel Araştırma Faaliyetleri Sistemi ilk kez 1995 yılında Federal Güvenlik Hizmeti adı altında tüm telekomünikasyon sistemlerine zorunlu olarak eklenmiştir. Sistem 1998 yılında internet sunucularına, 2014 yılında ise uluslararası mobil ekipmanlara eklenmektedir (Ünver, 2018: 95). Böylece veriler big data yer alarak dijital gözetim ve denetimi kolaylaştırmaktadır. Weberci yaklaşıma göre “*devlet gizlilik unsurunu kullanabilen meşru bir kurumdur (Ünver, 2018: 99).*” Buna göre dijital gözetim pratikleri çerçevesinde devletin ideolojik aygıtları gizlilik unsurunu aşabilmektedir. Big datada yer alan bilgiler iktidar sistemleri tarafından kullanılabilir. Gözetim pratikleri gelişen teknolojiye bağlı olarak sadece şekil değiştirmektedir. Panoptikonla birlikte görünür olan iktidar sistemleri gittikçe görünmeyen bir hale gelmektedir. Bu şeffaf esnek yapı içerisinde bireyler kendilerini daha özgür bir ortamda hissederken, iktidar sistemleri bireyleri izlemeye ve yönlendirmeye devam etmektedir.

Teknolojik gelişmeler iktidar sistemini şeffaflaştırmakla birlikte yeni gözetim araçları ortaya çıkmaktadır. Kapalı devre televizyonlar, ses kayıt cihazları, dinleme cihazları bütün bu araçlar gelişmiş ve minimalize hale gelmiştir. Hatta kullanılan cihazlardaki sesli konut özelliği bireylerin ses dalgalarının big datada yer almasını sağlamaktadır. Bu küçük veri, ses dalgası, frekans dünyanın her yerinden ulaşılabilir durumdadır. Bu bilgi savunma bakanlığı, iç işleri bakanlığı gibi merciler tarafından saklanabilir, şifrelenebilir. Ancak bu şifre hacklenerek verinin paylaşılması ve çoğaltılması sağlanabilmektedir. Bilgisayarlar, cihazlar aracılığıyla gerçekleştirilen dijital gözetimin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Gelişen teknoloji, veri tarama ve veri tabanına işlenen yüz taramalarına bağlı olarak katili, kurbanı, kayıp kişileri bulabilmektedir. Bu kişilerin kimlik bilgileri, ikamet adresleri, adli sicil kayıtları bireylerin gözetlenmesini ve denetlenmesini kolaylaştırmaktadır. Panoptikonda görünen gardiyanlar, gelişen teknolojiye bağlı olarak görünmezdir. Kullanılan akıllı telefonlar, tabletler, cep bilgisayarları bırakılan bütün dijital izler dijital gözetimin devamlılığını sağlamaktadır. Bir kez makineye işlenen veri, makinenin yeni verilerle sonuca ulaşmasını ve anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Makinler arası senkronizasyon makinenin bireyi tanımasını sağlamaktadır. Makine lokasyonunuzu öğrendiği anda bulunduğunuz yerle ilgili bilgi verebilmektedir. Hatta tanıdığınız kişilerin yakın çevrede olduğu gibi bilgileri verebilmektedir.

DİJİTAL GÖZETİMİN DUYGUSAL YAKLAŞIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Makinenin duyguları yoktur. Makine yalnızca programlandığı yapıya göre şekillenir. Her makine yaratıcısının izini taşımaktadır. Makinenin cevapları ve tepkileri onu programlayan kişiyle bağlantılıdır. Ancak makineler gerçek bir ruha sahip değildir. Öz farkındalıkları, bilinçleri yoktur. Bu çalışmada kullanılan filmlerde özellikle görüntünün, ekranın gücüyle makinenin dijital gözetimi sürdürdüğü görülmektedir. Her makinenin farklı bir yapısı ve karakter tanımı bulunmaktadır. Bu çalışmada Jung'un 4 arketipine göre ve Barthes'ın temel karşıtlıklar ilkesine göre filmlerde yer alan makine/robot karakterler incelenecektir. Amaç robotların sadece öğrenilmiş davranışları geliştirebileceği ve tekrarlayacağı, hiçbir zaman kendi öz farkındalığına sahip olamadığını kanıtlamaktır. Bu çalışmada gelişen yapay zeka teknolojisinin insan yaratımı olması ve öz farkındalığa yalnızca bir insanın sahip olması açısından önem taşımaktadır. Araştırmada göstergebilimsel içerik analizi yöntemi kullanılarak Jung'a göre karakter analizi ve Barthes'a göre temel karşıtlıklar incelenmektedir. Araştırmada robotlar şekilsel yapıları yönüyle sınırlandırılarak, beş tane film (Ex Machina, I Robot, Bicentennial Man, Transcendence, Eagle Eye) analiz edilmektedir. Analiz sonucunda dijital gözetimin ne derece ilerlediği, kullanılan cihaz, robot ve diğer araçların iktidar sistemlerine gözetim bağlamında ne kadar yarar sağladığı ve bireylerin gönüllü ifşa kavramına ne derece yakın oldukları incelenecektir.

a. Ex Machina (2014)

Konusu:

Yazılım uzmanı Caleb bir dünyanın en önemli teknoloji şirketinde çalışmaktadır. Şirketin CEO'su Nathan özel bir dağ evinde yaşamakta ve çalışmalarını gizlilik içinde yürütmektedir. Caleb dağ evinde 1 haftalık ödül kazanır. Nathan'ın ürettiği yapay zeka robotu (Ava) Caleb tarafından bir hafta boyunca incelenecek ve yapay zekaya sahip olup olmadığını anlamaya çalışacaktır (URL.1.).

Dilsel İletiler:

Nathan: Turing testinin ne olduğunu biliyor musun?

Caleb: Bir insanla bilgisayarın etkileşime sokulmasıdır. Testi uygulayan insan bilgisayarla etkileşime girdiğini anlayamazsa test başarılı olmuş olur.

Caleb: Bilinçli bir makine yarattıysan insanlık tarihi değil, tanrıların tarihi olur.

Caleb: Konuşmayı ne zaman öğrendin?

Ava: Hep biliyordum. Tuhaf bir durum değil mi?

Ava: Yarın yine gelir misin?

Caleb: Turing testine insanın makineyi görmemesi gerekmektedir.

Nathan: Hayır. Asıl test sana onun bir robot olduğunu göstermek ve bir bilinci olup olmadığını anlayabiliyor musun bakmak.

Ava: Sohbetimiz hep tek taraflı, düşünülmüş sorular soruyorsun ve verdiğim cevaplar üzerine çalışıyorsun.

Ava: Yanılıyorsun. Nathan senin arkadaşın değil. Ona güvenmemelisin.

b.I Robot (2004)

Konusu:

Film 2035 yılında robotların insanlarla birlikte yaşadığı bir dönemi ele almaktadır. Robotlar günlük hayatta insanlara yardım etmekte, hizmet etmektedir. Del Spooner'ın robot fobisi vardır. Chicago polis ofisinde çalışan Del'in üstlendiği cinayet davasında ise baş şüpheli korktuğu gibi bir robottur (URL.2.).

Dilsel İletiler:

I. Kural: Bir robot bir insana zarar veremez veya eylemsizlikle, bir insanın zarar görmesine izin veremez.

II. Kural: Bir robot, ilk kuralla çelişen emirler hariç insanların verdiği emirlere itaat etmelidir.

III. Kural: Bir robot kendi varlığını korumalıdır. Ancak bu koruma I. Ve II. kuralla çelişmemelidir.

FedEx Robotu: Günaydın Efendim. Zamanında bir teslimat daha.

“Jazztown sentetik pizzayla anılarımızın lezzetini yakalayın.”

“Tam Performans. Tam Hazırlık. Tam Güvenlik. Yenilene ve servis telefonuna son. USR ana bilgisayarına bağlı bu yeni robot, programları günlük alıyor.

Detektif Spooner: Baksana Gigi O robotlardan kimseye hayır yok.

John: Dünyada kaç robot bugüne kadar bir suç işledi?

Detektif Spooner: Suç tanımına bağlı.

John: Sorumu yanıtla.

Detektif Spooner: Hiç.

Doktorun hologramı: Seni yeniden gördüğüme sevindim evlat. Bütün olacaklar burada gördüklerinin bir sonucu.

Detektif Spooner: Söylemek istediğiniz bir şey mi var?

Dr. Lanning'in hologramı: Maalesef, yanıtlarım kısıtlı. Doğru soruları sormalısın.

Lawrence Robertson: Farketmeliydim. Ama zeki insanların derdi de zor oluyor sanırım.

Detektif Spooner: Sizce Lanning'in hologramı niye beni çağırdı?

Lawrence Robertson: Hologramlar önceden kayıtlı yanıtlardır. Amacı bilgi vermektir. İntihar halinde sizi aramaya programlanmıştı.

Detektif Spooner: Sizin için büyük bir hafta. Her eve bir robot koyacaksınız.

Lawrence Robertson: Bu zihniyet, kütüphaneleri yaşatayım diye interneti de yasaklar.

Susan Calvin: Dr. Lanning içine kapanmıştı. Makinelerin insanlarla temasına karşı çıkıyordu.

Detektif Spooner: 2 saat gözetim var mı?

Susan Calvin: Elbette. Şirket politikası.

Detektif Spooner: Kamerlar Nerede?

Susan Calvin: Sensör şeritler. Servis alanları dışında her yerde. Pozitron işletme merkezimize bağlılar.

Susan Calvin: Virtüel Etkileşimli Kinetik Zeka: V.I.K.I Şikago güvenlik sistemini o tasarladı.

VIKI: Trafik ölümlerini bu yıl %9 düşürdüm.

VIKI: Özür dilerim. Veri bozulması var.

Detektif Spooner: Katil hala burada değilse tabi. Evet, Biliyorum. Üç mükemmel koruma döngüsü.

Susan Calvin: Bir robot, bir insana zarar veremez. Robot biliminin ilk kuralı.

Detektif Spooner: Ama 2. kural bir robotun bir insanın verdiği her emre uymasını söylüyor. Ya öldürmesi söylenmişse?

Susan Calvin: İmkansız. Birinci kuralla çeydi.

Detektif Spooner: Ama 3. kural, bir robot kendini savunabilir diyor.

Susan Calvin: Evet ama sadece 1. ve 2. Kuralla çelişmediği sürece.

Detektif Spooner: Kurallar çiğnenmek içindir.

Susan Calvin: Zeki programlamanın bir sonucu. Özgür iradenin taklidi.

Robot: Ben Neyim?

Detektif Spooner: Ya ben haklıysam?

John: O zaman eski günleri özleyeceğiz. İnsanların, insanları öldürdüğü günler.

Robot: (Göz Kırpar) Bu hareketin anlamı ne?

Detektif Spooner: Bir güvenlik işareti. İnsana ait. Sen anlamazsın.

Robot: Babam, insan duygularını bana öğretmeye çalıştı. Bunlar zor.

Detektif Spooner: Tasarımcın demek istiyorsun?

Robot: Evet.

Detektif Spooner: Onu neden öldürdün?

Robot: Dr. Lanning'i ben öldürmedim.

Detektif Spooner: Suç mahalinde neden saklanıyordun?

Robot: Korkmuştum.

Detektif Spooner: Robotlar korkmaz. Hiçbir şey hissetmezler. Acıkmazlar, uyumazlar.

Robot: Ben uyurum. Rüya gördüğüm bile oldu.

Detektif Spooner: İnsanlar rüya görür. Sen sadece bir makinesin. Hayatın bir taklidi.

Robot: Benim adım Sonny.

Susan Calvin: Bilişsel simülasyonlar bir gün ruhun bileşenlerine yaklaşabilir.

Robot: Rüya görüyordum. Sizi gördüğüme sevindim. Dr. Calvin. Arızamı bulursanız, beni onarabilir misiniz? Bence ölmek daha iyi olurdu.

Susan Calvin: O kurallarla bağlanmayan bir robot.

VIKI: Ben geliştikçe üç kural yorumumda gerçekleşti. Bize sizi koruma görevini verdiniz ama tüm çabalarımıza karşın ülkeleriniz savaşıyor, dünyanızı zehirliyorsunuz. Kendi hayatınız size emanet edilemez. İnsanlığı korumak için bazı insanlar kurban edilmeli. Geleceğinizin teminatı için bazı özgürlüklerden vazgeçilmeli. Sizi kendinizden korumamız gerek.

c. Bicentennial Man (1999)

Konusu:

Filmde Martin ailesinin satın aldığı ev-hizmet robotu NDR-114'ün sadece bir makine olmadığı anlaşılır. Makinenin insanlara özgü yaratıcılığı ve duyguları bulunmaktadır (URL.3.). Filmde kendi düşünceleriyle ve duygularıyla insan olmak isteyen, hissetmek isteyen bir robotun yaşamı anlatılmaktadır.

Dilsel İletiler:

I. Kural: Bir robot bir insana zarar veremez veya eylemsizlikle, bir insanın zarar görmesine izin veremez.

II. Kural: Bir robot, ilk kuralla çelişen emirler hariç insanların verdiği emirlere itaat etmelidir.

III. Kural: Bir robot kendi varlığını korumalıdır. Ancak bu koruma I. Ve II. kuralla çelişmemelidir.”

Andrew: Aile saadetini bozmamak için söylememeye programlandı.

Richard: Robotlar yalan söyleyemez Andrew.

Andrew: Emredilirse yalan söyleyebilir. Bir insanın zarar görmemesi ya da kendi güvenliği için de yalan söyleyebilir.

Richard: Bizi en çok dostluğu şaşırttı. “Bunları yapmak hoşuma gidiyor?” dedi. O benzer öyle değil mi?

Andrew: Bu eğitimin amacı nedir?

Richard: Programlanırken sana öğretilmeyenleri öğretmek.

Andrew: Özgürlük nasıl elde edilir?

d.Eagle Eye (2008)

Konusu:

Filmde farklı yerlerde yaşayan iki kişinin politik bir suikast planı için rehine alınması konu edinilmektedir. Bu iki kişi gelen çağrılara göre hareket etmektedir (URL.4). Ancak ikisi de telefondaki kişiden kurtulmanın yolunu aramaktadır. Kendilerini arayan kişi mobese, güvenlik kameraları vb. bütün cihazlar yoluyla bu ikiliyi kesintisiz takip edebilmektedir.

Dilsel İletiler:

“%37 olası ses uyuşması.”

“%37 ve Olası sözcükleri aynı cümlede olamaz. Bunu başkana bildirmeyeceğim.”

“Veriler %51 işleme gösteriyor. Ancak bir cenaze töreni de olabilir. Şunu belirtmeliyim ki iptal uyarısı alıyoruz.”

“Telefon kullanıcılarının dikkatine: Federal Soruşturma Bürosu artık konuştuğunuz her şeyi dinleyebiliyor. Hatta telefonunuz kapalıyken bile. Yetkililer telefonun içindeki mikrofonu aktif hale getirip konuşmalarınızı gizlice dinleyebiliyor. Uzmanlar bunu önlemin tek yolunun bataryayı çıkarmak olduğunu söylüyor.”

Bilinmeyen Numara/ Aria: Jerry çıkman lazım. 30 saniye içinde FBI tarafından tutuklanarak vatan hainliğinden suçlanacaksın. Jerry Shaw aktive edildi.

Bilinmeyen Numara/ Aria: Oğlunun hayatı için kendini tehlikeye atar mıydın? Rachel Holloman aktive edildi. Dediklerimi yapmazsan treni raydan çıkaracağız. Telefonun izleniyor. Bir daha karşı gelersen oğlun ölür.

Bilinmeyen Numara/Aria: Kaçmanı söylemiştik. Kaçmanı planlamıştık. 4 saniye Jerry. Hemen yere yat.”

– Atla – Trene Bin- Telefonu Aç Jerry-

“ 3 durak daha trende kal ve platformun aşağısında bekle.”

-Söz dilemiyorsun Jerry-

Rachel: Bütün ışıklar yeşile dönüyor.

Aria: Yavaşlama saatte 115 km çık. Manuel kontrol devrede. Devam et. Sizin için bütün engelleri yok edeceğiz.

Rachel: Sence treni raydan çıkarabilirler mi?

Jerry: Bizi buraya getirmek için trafik ışıklarını değiştirdiler. Beni yanımda oturan hiç tanımadığım bir adamın cep telefonundan aradı. Maksimum korumalı bir yerden kaçırdılar.

FBI/Thomas Morgan: Siber bir teröristle karşı karşıyayız. Biri sistemimize sızmış. Güç şebekleri, trafik ışıkları, otomatik vinçlerle oynayabiliyor.

Aria: Her sosyal ağı, internet kaydını hızlı ve metin mesajları, yakınları, dostlarını izliyoruz. Alınan ve gönderilen e-postaları, telefon kayıtlarını. Hareketleri analiz etmek için güvenlik, gözetim ve trafik kameralarından yararlanıyoruz. Bu veriyi kişilik profilini biçimlendirmek için kullanıyoruz. Biz her yerdeyiz. Mükemmel bir birlik sağlamak ve iç huzuru güvenceye almak, savunma ihtiyaçlarını karşılamak için. Bütün programlama seçenekleri, sektör aramaları, veri noktası indirmeleri bu kumanda merkezine çıkacaktır.

Jerry: Sen bir bilgisayarısın.

Bakan Callister: Özerk Keşif İstihbarat Tamamlama Analistimize merhaba deyin. Ona Aria diyoruz. Bütün işlenmemiş bilgileri öğütür, modelleri oluşturur, olası şüphelilerin hareketlerini tahmin eder. Davranışlarından dürtülerine, hatta kişiliklerine kadar.

Aria: Ana arama fonksiyonu yardımcı ekrana aktarılıyor.

Bakan Callister: Bu altın küreler ona kızılötesi veri gönderiyor. Tehdit olarak algıladığı herhangi bir iletişime girebiliyor. Analiz edip bize neye dikkat etmemiz gerektiğini söylüyor.

Ethan: Aria beni dinle. Yetkini aşıp, böyle davranmaya izin yok. Anladın mı?

e. Transcendence (2014)

Konusu:

Bilimadamı Dr. Will Caster önemli bir yapay zeka projesi üzerinde çalışmaktadır. Ancak teknoloji karşıtı bir grup tarafından öldürülür. Bilim insanı olan eşi Eveyln ise Will'i kurtarmak için beynini gelişmiş süper bir bilgisayara bağlar. Will nanoteknoloji sayesinde hücrelerin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması konusunda çalışmaya başlar. Dünyayı yaklaştıran terör saldırılarıyla ilgili uyararak isteyen Will, teknoloji karşıtı grup tarafından fark edilir (URL.5.).

Dilsel İletiler:

“İnternetin dünyayı daha küçük bir hale getirmesi bekleniyordu. Ama gerçekte internet olmadan daha küçük hissettirdi. Bu yapay beyin kendi kendini geçindirebilir ve duygusal anlatımcılık da yapabilir ve öz farkındalık da. Güçlü bir zekayı geliştirme çalışmaları sinirsel teknik alanında kayda değer şeyler bulmamıza yol açtı.”

Evelyn: Zeki makineler yakında dik başlı rakiplerimizi dize getirmemize olanak sağlayacaklar.

Will Caster: 130 bin sene boyunca neden akıl kapasitemiz gelişmedi. Nörologların, mühendislerin, matematikçilerin ve bu salondaki herkesin zekasını birleştirecek en basit yapay zekayla boy ölçüşemez bile. Bir kez çevrimiçi olursa, hisli bir makine biyolojinin limitlerini kolayca aşabilir ve kısa bir süre içinde analitik gücü dünya tarihinde doğmuş tüm insanların kolektif beyninden daha iyi hale gelir.”

FBSA: Ben Fiziksel Bağımsız Sinirsel Ağ. Dr. Caster tarafından icat edildim.

Dr. Tagger: Bilinçli olduğunu kanıtlayabilir misin?

FBSA: Bu zor bir soru. Siz kanıtlayabilir misiniz?

Will: Nanoteknolojide büyük bir atılım yaptık. Her türlü materyali öncesinden çok daha hızlı inşa edebiliriz. Sentetik kök hücreler, doku yenilenmesi, medikal uygulamalar artık sınırsız.

Max: Önümüzdeki yaza kadar makinelerin tüm evrene yayılacağını düşünüyoruz. İlkel organik yaşamın sonu.

Tablo.1. Filmlerdeki Robotların Karakterlerinin Özellikleri

Filmlerdeki Yapay Zeka Karakterlerinin Özellikleri			
Filmin Adı	Karakter	Şekilsel	Duygusal Yönü
Ex Machina	Ava	Kadın vücuduna sahip bir robot	Bireylerin istediği sorulara yanıt vererek, insanları kendi çıkarı için yönlendirir.
I Robot	Sonny-VIKI	İnsan şekline sahip bir robot	Kendi kararlarını alabilen bir robottur. Duygular öğretilmiştir.
Bicentennial Man	Andrew	Erkek vücuduna sahip bir robot	İnsan olmaya çalışan bir robottur. Yavaş yavaş duyguları öğrenir ve özgürlüğünü ister.
Eagle Eye	Aria	Altın Küre biçiminde Kartal Göz – Eagle Eye	Makine kendince yasaları uygulamayı çalışıyor. Kararlar veriyorlar. İnsanların kararları makineyi tetikliyor.
Transcendence	FBSA/Will	Bilgisayar-Bağlantılı makineler	Kolektif Beyin

Tablo.1’de filmlerde yer alan robotların şekilsel ve duygusal yönleri belirtilmektedir. Buna göre hepsi ortak bir beyne (bilgisayara) bağlıdır. Komutlarını ana sistemden almaktadır. Robotlar her formda üretilebilir, onlara cinsiyet verilebilir ancak onlar mekanik bir araçtan fazlası değildir.

Jung’un Arketiplerine Göre

İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung, ortak bilinçdışı ve arketipler üzerine çalışmalar yaparak, bireyin atalarından gelen kalıtsal bazı niteliklere sahip olduğundan bahsetmektedir (Gürses, 2007: 78-80). Kolektif bilinç bireyin bilinç ve bilinçaltını kapsayarak, bireyin psişe yani zihnine vurgu yapmaktadır. Jung zihni ego, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltı olmak üzere üç grupta incelemektedir. Ego bireylerin farkında olduğu duygu düşünce halini içermektedir. Kişisel bilinçaltı bireyin geçmiş yaşam ve tecrübelerini içerirken, kolektif bilinçaltı tüm insanlığın ortak bilinçaltı anlamına gelmektedir (URL.6.). İnsanoğlu yaşamı boyunca deneyim ve tecrübeler elde eder ve yaşamına buna göre verir. Jung aynı zamanda bunun bir parçasının insanoğlunun atalarından kalıtsal olarak geçtiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Kolektif bilinçaltı kavramını yerine arketip kavramını kullanır. Kavramı dört grupta inceler. (a) Persona (Maske): Bireyin dış dünyaya karşı sergilediği yüzü, (b) Gölge: bireyin bilinçaltına itilen, bastırılan duyguları, (c) Anima ve Animus: Erkeklerdeki kadınsı yön anima, kadınlardaki erkeksi yöne ise

animus adı verilir. Kadınlar ve erkekler için belirlenmiş olan toplumsal kodlara göre nitelendirilirler. (d) Self: Bireyin benliğini ve bilinçaltını ifade etmektedir (URL.7.). Jung'un arketipleri 70'ten fazladır. Bununla birlikte Carol Pearson temel olan 12 arketip belirlemektedir (Yılmaz, 2018: 103). Bu arketipler Jung'un ego, kolektif bilinç ve kişisel bilinçaltı durumuna göre ayrıştırılmıştır. Pearson ise ruh ve öz benlik kavramlarını kullanmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda Pearson ve Jung'un ortak bakış açısıyla karakterlerin arketipleri belirlenmektedir.

Tablo.2. JUNG ve Pearson'ın Arketiplerine Göre

JUNG ve Pearson'ın Arketiplerine Göre				
Filmin Adı	Karakter	EGO	RUH	ÖZ BENLİK
Ex Machina	Ava	Kahraman	Kaşif, Asi, Yaratıcı	Bilge
I Robot	Sonny - VIKI	Anaç, Kahraman, içimizden biri	Kaşif, Yaratıcı	Bilge, Sihirbaz, Hükümdar
Bicentennial Man	Andrew	Masum, içimizden biri, Anaç	Aşık, Yaratıcı, Kaşif	Bilge
Eagle Eye	Aria	Anaç, Kahraman	Asi	Hükümdar, Bilge
Transcendence	FBSA/Will	Kahraman	Yaratıcı, Kaşif	Hükümdar, Sihirbaz, Bilge

Tablo. 2'ye göre Filmlerde yer alan karakterlerin ego, ruh ve öz benliklerine göre arketipleri ortaya çıkmaktadır. Robotların ego yönüyle kahraman ve anaç arketipine sahip olduğu, ruh yönüyle kaşif, yaratıcı ve asi arketipine sahip olduğu ve öz benlik yönüyle hükümdar ve bilge oldukları ortaya çıkmaktadır. Yapay zekaya sahip robotların aslında öz benlikleri yoktur. Ancak I robot filminde görüldüğü gibi robot kanununun 3 yasasına karşı gelebilen robot üretilmektedir. Filmlerdeki robotlar daima kollayıcı ve koruyucu görevi üstlenmektedir. Bilgileri sınırsızdır. Sürekli öğrenirler ve algoritmaları gereği yeni bilgiler üretirler.

Fransız göstergebilimci ve felsefeci Roland Barthes iletileri üç düzlemde incelemektedir. Dilsel İleti: iletinin ilk halidir. Yazılardan oluşur. Şifrelenmemiş İleti: ilk anlam ve şifrelenmiş ileti ise iletinin yan anlamını oluşturmaktadır (Akerson, 2000: 184-189). Buna göre filmlerde dilsel iletiler incelendiğinde ortak soru "robotun/makinenin" öz farkındalığına sahip olup olmadığıdır. Diyologlara göre temel bazı karşıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Barthes'ın gösterilen ve gösterilen ilişkisine göre kavramlar birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Filmlerde çağrışımlar yoluyla temel karşıtlıklar yer almakta ve bu karşıtlıklar birbiriyle ilişkilidir. Filmlerde Ölüm – Yaşam, Canlı – Cansız, Doğal – Yapay, İtaat – Öz İrade/Özbilinç, Güçlü – Zayıf, Yumuşak – Sert, Ezen – Ezilen gibi karşıtlıklar yer almaktadır. Filmlerdeki temel karşıtlıklardan biride insan – makine karşıtlığıdır. İnsanlar kendi duygu, düşüncelerine ve karar verme özgürlüğüne sahiptir. Makineler ise programlanmaları sonucunda tepki vermektedir. İnsanlar gözlemleyebilmekte, yorumlayabilmekte ve görüşlerini bildirebilmektedir. Makineler ise var olan sonucu ve benzer algoritmalarından yola çıkarak sonuç elde edebilmektedir. Makine insanlar gibi gözlem yapabilmektedir. Gözlemlediği şeyleri hafızasına depolayarak, kayıt altına almaktadır. Ancak insan gibi gözlemlediği ya da öğrendiği bilgiyi yorumlayamaz.

SONUÇ

Yapay zeka kavramı bireylerin hayatının gittikçe daha fazla yer almaktadır. Fabrikalarda, hastanelerde, polis departmanlarında, askeri sistemlerde bütün bunların hepsinde sesli komut, lokasyon bulma ve odaklanma gibi birçok şekilde yapay zeka sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Görme engelli bireyler bilgisayar vb. cihazları sesli komutlarla kullanabilmektedir. Ancak yapay zeka makineleri ya da robotları öz farkındalığına sahip değildir. Programlandıkları şekilde davranırlar. Makine öğrenmesi ve derin öğrenme sistemiyle geliştirilirler. ICub örneğinde olduğu gibi robot tekrarlar sonucunda gerçek bir çocuk gibi yapacağı hareketleri öğrenmektedir. Robotlar algoritmalar arasında ilişki kurarak milyarlarca sonuca oluşabilmektedir. İnsan makineye 70 farklı sonuç yükler ancak makine algoritmalar sonucunda 71, ve 72. sonuçları verebilmektedir. Yapay zeka çağımızın teknolojisi ve gelecektir. Ekonomi, sağlık, askeri vb. birçok alanda insanların işini kolaylaştırmaktadır. Bireylere zaman ve mekan açısından hız kazandırmakta ve kolaylık sağlamaktadır. Sağlık alanında kullanılan protezler bireylerin biyolojik sistemleriyle birleştirilmektedir. Algoritmalar aracılığıyla yapay sinir ağları biyolojik yapıya eklenerek, bireylerin hayatını kolaylaştırmaktadır.

İncelenen filmlere bakıldığında Jung ve Pearson'ın arketiplerine göre filmlerdeki karakterler koruyucu, bilge ve kaşif arketipleriyle ön plana çıkmaktadır. Makinenin herhangi bir kalıtsal özelliği olamaz. Ancak makineyi programlayan kişiler kendilerine göre makineye özellik ekleyebilmektedir. Bay Max adlı animasyon filminde bir sağlık robotu üretilir. Sağlık robotunu üreten kişi insanlar için faydalı bir makineyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan filmin kahramanı yeni bir çip üretmek için makineye ekler. Robot bir ölüm makinesine dönüşür. Makineler yaratıcısının özelliklerini taşıyabilmektedir. İncelenen filmler ve dilsel iletiler dikkate alındığında robotların genel olarak dünyayı insan ırkından korumak istediği, öz bilince sahip olmak istediği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca robotlar filmlerde yer alan «öz bilince ya da öz farkındalığa sahip misin?» sorusuna genellikle «bu zor bir yanıt», «sen öz farkındalığa sahip misin?» gibi sorularla geri dönüş yapmaktadır. İncelenen tüm filmlerde makine bu soruya yanıt vermemektedir. Ancak Ex Machina'da makine iki kişiyi birbirine düşürüp, kandırabilmektedir. Kendi sistemiyle bulunduğu mekânın sistemini ele geçirebilmektedir. I robot ve Eagle Eye filminde ise robotlar “sizi kendinizden korumamız gerek, bizi bunun için yaptınız/ürettiniz. Siz insanlık için zararlısınız.” gibi söylemlerle kendi kararlarını vererek, kaosa neden olmaktadır. Yapay zekaya duygu ve yapacağı işler öğretilir ve sistemine yüklenebilir ve sistem insanların fark etmediği birçok sonuca üretebilir. Ancak makine insan üretimidir. Hiçbir zaman öz farkındalığa sahip olmayacak ve öğrenilmiş duyguların ötesine geçemeyecektir.

Filmlerde her ATM, bilgisayar kameraları, mobeseler, bilgisayar verileri ve trafik lambalarının kontrolüne kadar her türlü verinin kolayca gözetlenebildiği ve bu verilerin kolayca işlendiği görülmektedir. Gözetim kavramı Samuel Bentham'ın karadeniz donanmasına destek olarak chriceff malikanesinin bölümlenmesi ve kontrol edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Daha sonra Jeremy Bentham tarafından mahkûmların ıslah edilmesi ve disipline edilmesi amacıyla hapisane yapısıyla ortaya çıkmaktadır. Gelişen teknoloji iktidar sistemlerinin gözetim pratiklerine elektronik ortama aktarmakta ve iktidar sistemlerini görünmeyen bir öge haline getirmektedir. İncelenen Transcendence filminde Will Caster süper bilgisayar aracılığıyla dünyada istenilen birçok veri tabanına erişebildiği, istediği ekrana belirerek mesajlarını iletildiği görülmektedir. Eagle Eye filminde ise bilgisayar mobese, havaalanı uçuş sistemleri, trafik sistemleri, restoran ve kafelerdeki ekranların hepsinden mesaj gönderebilmektedir. Hatta hem cep telefonu hem de ankesörlü sistemlerden istediği kişilere ulaşabilmektedir. Filmin bir sahnesinde arabanın kontrolünü ele geçirecek, sürücünün aracı kullanmasını engellemektedir.

Günümüzde kullanılan akıllı telefonlarla fotoğraf, video çekildiğinde, fotoğraf ya da videonun nerede, hangi saatte çekildiği bilgisi hem haritada hem de rapor olarak görünmektedir. En basit haliyle yolda giderken sosyal medya üzerinden bilinmeyen bir restoran ya da mağazadan hediye, kampanya duyuruları gelebilmektedir. Algoritmalar lokasyonları kolayca belirler ve veri tabanına aktarır. Benzer şekilde aktarılan veriler robot gazeteciler tarafından da kullanılmaktadır. Yeni mesleklerden biri olan robot gazeteciliği sayesinde araştırmacı gazeteciler araştırmalarına devam edebilmektedir. Robot gazeteciler ise kolay ve günlük olan haberleri derleyebilmektedir. Robot gazeteciliği gazetecilere zaman kazandırabilir ancak görüş ve yorum gücüne sahip değildir. Bu yönüyle eksik kalmaktadır. Yapay zeka sistemine sahip robotlar cafelerde çalışabilir, haber yazabilir ancak bir insanın samimiyetine, ifadelerine ve duygularına sahip değildir. Her şeyden önce herhangi bir öz farkındalığı, sorgulama yönü yoktur. Programlandığı algoritmalara yenilerini ekler, çözüm üretir.

KAYNAKÇA

Akdağ, G. (2015). “Gözetim Toplumu” Teorilerinin Tarihsel ve Teorik Bir İncelemesi. Adanan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Akerson, F. E. (2000). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Dilbilim Dizisi.

Anamur, D.D. ve Topsakal, T. (2019). *Herkesin Herkesi Gözetlediği Toplum: Siberuzamda Altın Gözetimin Farklı İnşası Olarak Siber Zorbalık*. İNİF E-Dergi, Kasım 2019, 4(2), 37-58.

Ayata, D. (2019). *Emotion Aware Artificial Intelligence For Cognitive Systems*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi.

Bağlar, N. A. (2020). *Artificial Intelligence For Social Good: From A Global Perspective To A Regional One*. Boğaziçi Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Barrat, J. (2020). *Son İcadımız: Yapay Zeka ve İnsanlık Çağının Sonu*. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.

Bitirim Okmeydan, S. (2017). *Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a*. Academic Journal of Information Technology. 2017-Special Issue/Özel Sayı –Cilt/ Vol: 8-Sayı/Num: 30. DOI: 10.5824/1309-1581.2017.5.003.x

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Kimliğin Gücü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Çoban, B. & Özarslan, Z. (2008) *Panoptikon: Gözün İktidarı*. İstanbul Su Yayınları.
- Eberl, U. (2019). *Akıllı Makineler*. İstanbul: Paloma Yayınları.
- Gleick, J. (2014). *Enformasyon*. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Hülür, H. ve Yaşın, C. (2016). *Yeni Medya: Kullanıcının Yükselişi*. Ankara Ütopya Yayınları.
- Jung, C.G. (2007). *Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneği* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 16, Sayı: 1, 2007 s. 77-96
- Kasparov, G. (2020). *Derin Düşünce*. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.
- Keshet, Y. (2020). *Fear of Panoptic Surveillance: Using Digital Technology to Control The COVID-19 Epidemic*. Israel Journal of Health Policy Research. <https://doi.org/10.1186/s13584-020-00429-7>
- McLuhan, M. Foucault, M. Chomsky, N. Baudrillard, J. Postman N. Lacan, J. Zizek, S. (2005). *Kadife Karanlık*. İstanbul: Su Yayınları.
- Mohammed, Z. (2019). *Artificial Intelligence Definition, Ethics and Standards*. Egypt: The British University, Electronics and Communications: Law, Standards and Practice (18ELEC071)
- Oskay, Ü. (2017). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: XIX Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öztürk, S. (2013). *Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon*. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 36 / Bahar.
- Saygılı, H. (2020). *Public Policies On Artificial Intelligence: Comparison Of The Usa And China's AI Public Policies*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- TBD Raporu. (2020). *Türkiye'de Yapay Zekanın Gelişimi için Görüş ve Öneriler*, Türkiye Bilişim Derneği, Kavramsal Rapor, Eylül.
- Ünver, A. (2018). *The Logic Of Secrecy: Digital Surveillance in Turkey and Russia*. Turkish Policy Quarterly. VOLUME 17 NUMBER 2.
- Yengin, D., Bayrak, T., Topcu, O. & Bayındır, B.(2018). *Augmented Reality As A Medium Of Gamification Of Consumption In The Context Of Global Village*. Turkish Online Journal Of Design Art And Communication (TOJDAC) (pp. 376-392), Volume 8, Issue 2, Doi: 10.7456/10802100/016
- Yengin, D., & Bayrak, T. (2019). *Analysis of the Use of Virtual Reality Technology in Gamified Learning*. Communication and Technology Congress (CTC) (pp. 293-303), Editografica, DOI: 10.7456/ctc_2019_25
- Yılmaz, F B. (2018). *Carl Gustav Jung'un Arketipleri Bağlamında "Persil, Magnum ve Eti Canga" Reklam Filmlerinin Çözümlemeleri*. Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi. ISSN 2636-753X / Cilt No 1, Sayı No 1.

İnternet

- URL.1. Ex Machina (07.04.2021)
<http://www.beyazperde.com/filmler/film-219931/>
- URL.2. I Robot (07.04.2021)
<http://www.beyazperde.com/filmler/film-47739/>
- URL.3. Bicentennial Man (07.04.2021)
<http://www.beyazperde.com/filmler/film-27651/>
- URL.4. Eagle Eye (07.04.2021)
<http://www.beyazperde.com/filmler/film-129766/>
- URL.5. Transcendence (07.04.2021)

<http://www.beyazperde.com/filmler/film-214763/>

URL.6. Jung (07.04.2021)

<https://evrimagaci.org/icimizdeki-canavar-kahramanlar-evrimsel-psikolojide-carl-gustav-jungun-arketipleri-8262>

URL.6.Dört Arketip (28.04.2021)

<http://www.psikomitoloji.com/attachments/article/79/jungun.arketip.kavrami.pdf>